

PM 2017:226 RVI (Dnr 110-1138/2017)

På lika villkor! - delaktighet, jämlikhet och effektivitet i hjälpmedelsförsörjningen (SOU 2017:43)

Remiss från Socialdepartementet

Remisstid den 26 oktober 2017

Borgarrådsberedningen föreslår att kommunstyrelsen beslutar följande.

1. Remissen besvaras med hänvisning till vad som sägs i promemorian.
2. Paragrafen justeras omedelbart.

Föredragande borgarråden Åsa Lindhagen och Clara Lindblom anför följande.

Ärendet

Regeringen beslutade den 10 december 2015 att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att se över tillgången till och användningen av hjälpmedel och lämna förslag i syfte att öka likvärdigheten och minska skillnaderna i fråga om avgifter och regelverk samt därvid se över frågan om nationell reglering och ett samlat huvudmannaskap. Förslag skulle också lämnas i syfte att skapa förutsättningar för en effektivt bedriven hjälpmedelsverksamhet hos berörda myndigheter och huvudmän. Utredningen från socialdepartementet tog namnet Hjälpmedelsutredningen.

Utredningen har i enlighet med direktiven övervägt att förändra huvudmannaskapet för hjälpmedel i något avseende, t.ex. att föra över ansvaret till staten och införa en legal rätt till hjälpmedel. Enligt utredningens mening finns det emellertid tydliga fördelar med att ha kvar kopplingen till hälso- och sjukvården, på grund av sjukvårdens särskilda medicinska kompetens inom habilitering och rehabilitering. Att ha kvar hjälpmedelsansvaret inom hälso- och sjukvården innebär att alla förslag till reglering måste vägas mot den kommunala självstyrelsen. Utredningen föreslår att ändringarna i hälso- och sjukvårdslagen träder ikraft den 1 januari 2019.

Socialdepartementet har remitterat utredningen till staden för yttrande.

Remissen finns att läsa i sin helhet på [regeringens webbplats](#).

Beredning

Ärendet har remitterats till stadsledningskontoret, socialnämnden, utbildningsnämnden, äldrenämnden, Skarpnäcks stadsdelsnämnd, Spånga-Tensta stadsdelsnämnd, Södermalms stadsdelsnämnd, kommunstyrelsens råd för funktionshinderfrågor samt kommunstyrelsens pensionärsråd.

Stadsledningskontoret är positivt till utredningens förslag och i synnerhet när det gäller kompetensbehovet av medicinskt ansvarig arbetsterapeut (MAR). Kontoret påpekar dock att införandet av flera av förslagen skulle bli kostnadsdrivande.

Socialnämnden anser att utredningen lyfter ett flertal viktiga aspekter och förslag som kan bidra till att öka likvärdigheten och minska skillnaderna i fråga om avgifter och regelverk, samt öka tydligheten vad gäller ansvarsfördelningen mellan olika huvudmän.

Utbildningsnämnden ställer sig bakom de delar av utredningen som rör skola och utbildning.

Äldrenämnden är positiv till utredningens förslag och välkomnar i synnerhet det föreslagna tillägget om MAR. Vidare instämmer nämnden i utredningens mening om att effekterna av det fria valet bör utvärderas innan modellen får vidare spridning.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd är i huvudsak positiv till de förändringar som föreslås i utredningen, och anser att gruppen personer som får avgiftsfria hjälpmedel borde breddas.

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd ställer sig bakom de föreslagna ändringarna och anser att de kommer att bidra till att öka likställigheten och delaktigheten över hela landet. Vidare anser nämnden att avgiftsbefrielse eventuellt kunde omfatta även personer inom socialpsykiatriens målgrupp.

Södermalms stadsdelsnämnd ser positivt på utredningen och anser att de lämnade förslagen kan bidra till att öka likvärdigheten. Nämnden ser ett behov av ökad samordning av förskrivning av hjälpmedel för äldre personer vid utskrivning från slutenvården.

Kommunstyrelsens råd för funktionshinderfrågor är i huvudsak positiv till utredningens förslag, i synnerhet vad gäller förtydligandet om det delade ansvaret för hjälpmedel i skolan. Rådet är i synnerhet positivt till förslaget som innebär att individens rätt till hjälpmedel även ska innefatta hjälpmedel för fritidsbruk.

Kommunstyrelsens pensionärsråd ställer sig bakom de föreslagna ändringarna. Rådet anser att förslagen kring kompetensbehovet i kommunerna och avgiftsbefrielser är särskilt positiva. Vidare anser rådet att forskning och utveckling inom området hjälpmedel behöver lyftas mer. Tekniken ska enligt rådet betraktas som ett viktigt komplement till den personliga omvårdnaden och de mänskliga mötena mellan personal och brukare.

Våra synpunkter

Att kunna röra på sig så fritt som möjligt, göra sin röst hörd, kunna arbeta eller studera, ta del av samhällets utbud av kultur och fritid och utnyttja sina medborgerliga rättigheter är grundläggande rättigheter. Varje individ har rätt till fullt deltagande i samhället. För barn och vuxna med funktionsnedsättning eller äldre personer har därför hjälpmedel, som möjliggör detta deltagande, en stor betydelse. För barn kan frågan om hjälpmedel vara helt avgörande för att kunna klara av skolgången. För övriga personer som har behov och rätt till hjälpmedel är det synonymt med en ökad självständighet, frihet och personlig integritet. Att kunna leva sitt liv på lika villkor oavsett funktionsförmåga ska inte vara beroende av var man bor i landet.

Därför är det välkommet med en utredning som adresserar frågan om hjälpmedel i syfte att öka tydligheten, transparensen och likvärdigheten över hela landet vad gäller tillgång och användning av hjälpmedel.

I dagsläget förskrivs hjälpmedel för vård och behandling liksom hjälpmedel för den dagliga livsföringen inom hälso- och sjukvården. Beroende på användningsområde är det olika huvudmän som tillhandahåller hjälpmedel, vilket bidrar till områdets komplexitet och till variationer i tillgång och användning av hjälpmedel över hela landet. Dock anser inte utredningen att alternativet att göra en ändring i huvudmannaskapet och centralisera styrningen på hjälpmedelsområdet är aktuell. Utöver betydande kostnader som en sådan reform skulle innebära anses det önskvärt att behålla kopplingen till hälso- och sjukvården på grund av dess särskilda medicinska kompetens inom habilitering och rehabilitering. Att sträva efter likvärdighet genom reglering ska ständigt vägas mot den kommunala självstyrelsen, inte minst vad gäller huvudmännens organisation och avgiftsmakt.

Vi vill dock betona att vi ser också fördelar med en tydligare definition av hjälpmedel, samt av flera av de ändringar som utredningen föreslår. Bland annat förslaget om ett tillägg i hälso- och sjukvårdslagen om verksamheternas behov av kompetens i form av arbetsterapeuter och fysioterapeuter. Det är en viktig personalkategori som ansvarar för säker och ändamålsenlig rehabilitering och bra hjälpmedel inom hälso- och sjukvården. Stockholms stad har sedan länge sett behovet av att ha en medicinskt ansvarig för rehabilitering (MAR) och det finns i dagsläget två MAR i staden.

Vad gäller fritt val av hjälpmedel genomförde Socialstyrelsen en utvärdering och kostnadsanalys av modellen år 2016. Enligt utredningen leder modellen till ökade kostnader för det allmänna utan att brukarna för den skull upplever större delaktighet och trygghet. Därför instämmer vi i betänkandets slutsatser att önskemålen om delaktighet och valmöjligheter bättre kan tillgodoses genom exempelvis reglerna om valmöjligheter i den nya patientlagen än genom en vidarespridning av fritt val av hjälpmedelsmodellen i sin nuvarande form.

Vidare är det positivt med förslagen att avgifter inte ska få tas ut för barn, personer över 85 år eller personer som omfattas av LSS. Därutöver bör det utredas om även personer med insatser inom socialpsykiatri bör omfattas av avgiftsfrihet, för att säkerställa att personer med komplex problematik inte blir utan hjälpmedel som kan förbättra livskvalitet och daglig livsföring.

Särskilt positivt är det också att utredningen föreslår att individens rätt till hjälpmedel ska innefatta hjälpmedel för fritidsbruk. Rätten till en meningsfull och aktiv fritid för alla oavsett funktionsförmåga eller ålder ska vara självklar. Det anser vi vara i enlighet med Stockholms stads arbete med mänskliga rättigheter och för att främja alla stockholmarnas delaktighet i staden.

I övrigt hänvisar vi till stadsledningskontorets tjänsteutlåtande.

Vi föreslår att borgarrådsberedningen föreslår att kommunstyrelsen beslutar följande.

1. Remissen besvaras med hänvisning till vad som sägs i promemorian.
2. Paragrafen justeras omedelbart.

Stockholm den 12 oktober 2017

ÅSA LINDHAGEN

CLARA LINDBLOM

Bilaga

Remissen i sammanfattning

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådens förslag.

Remissammanställning

Ärendet

Den 10 december 2015 bestluade regeringen att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att se över tillgången till och användningen av hjälpmedel och lämna förslag i syfte att öka likvärdigheten och minska skillnaderna i fråga om avgifter och regelverk samt därvid se över frågan om nationell reglering och ett samlat huvudmannaskap. Förslag skulle också lämnas i syfte att skapa förutsättningar för en effektivt bedriven hjälpmedelsverksamhet hos berörda myndigheter och huvudmän. Utredningen från socialdepartementet tog namnet Hjälpmedelsutredningen.

Utredningen har i enlighet med direktiven övervägt att förändra huvudmannaskapet för hjälpmedel i något avseende, t.ex. att föra över ansvaret till staten och införa en legal rätt till hjälpmedel. Enligt utredningens mening finns det emellertid tydliga fördelar med att ha kvar kopplingen till hälso- och sjukvården, på grund av sjukvårdens särskilda medicinska kompetens inom habilitering och rehabilitering. Att ha kvar hjälpmedelsansvaret inom hälso- och sjukvården innebär att alla förslag till reglering måste vägas mot den kommunala självstyrelsen. Hälso- och sjukvårdslagen, även den nya från 2017, är en s.k. ramlag, där man aktivt försökt undvika detaljreglering och i stället lämna mycket utrymme åt den kommunala självstyrelsen.

Utredningen föreslår bland annat att det i hälso- och sjukvårdslagen ska införas en definition av begreppet hjälpmedel, som förtydligar sjukvårdshuvudmannens skyldighet att erbjuda hjälpmedel. Avsikten är att kodifiera och tydliggöra vad som redan anses gälla och som i stort sätt tillämpas redan idag, med undantag för fritidshjälpmedel som är ett förslag på tillägg. Definitionen ska därför inte uppfattas som ett större intrång i den kommunala självstyrelsen.

För att komma till rätta med de regionala skillnaderna vad gäller hjälpmedelsavgifterna föreslår utredningen föreslår en ny bestämmelse som innebär att det blir tydligt dels att hjälpmedelsavgifterna *får* tas ut (vilket inte framstår som uppenbart i nuläget), dels under vilka förutsättningar det kan ske. Härigenom ökar transparensen i avgiftssättningen. Några grupper erhåller avgiftsbefrielse och föreslås så även göra i de nya bestämmelserna. Grupperna det gäller är barn, personer som tillhör personkretsen enligt LSS och personer som är 85 år eller äldre.

Sjukvårdshuvudman och skolhuvudman har ett delat ansvar för att elever med funktionsnedsättning får tillgång till de hjälpmedel de har behov av i skolan. De som i dag har lokala överenskommelser uppger att det underlättar samarbetet. Utredningen förordas en ökad lokal samverkan mellan skolhuvudmän och sjukvårdshuvudmän om samordning av hjälpmedel, med stöd från Socialstyrelsen.

Mot bakgrund av att en så stor andel av hjälpmedelsförskrivningen numera sker i kommunerna, gör utredningen bedömningen att medicinskt ansvarig arbetsterapeut eller fysioterapeut (MAR) egentligen skulle behövas i varje kommun. Utredning föreslår därför att en ny bestämmelse införs i hälso- och sjukvårdslagen med syfte att öka arbetsterapeuters och fysioterapeuters ansvar för en säker och ändamålsenlig rehabilitering, innefattande tillhandahållandet av bra hjälpmedel, inom kommunens ansvarsområde

Utredningen föreslår också en tydliggörande och förstärkning av statliga myndigheternas uppdrag. Bland annat föreslås det att Myndigheten för Delaktighet

ska stärka myndigheternas arbete med individstöd och Socialstyrelsen stödja jämställdhetsarbete inom hjälpmedelsområdet.

Utredningen föreslår att ändringarna i hälso- och sjukvårdslagen träder ikraft den 1 januari 2019.

Beredning

Ärendet har remitterats till stadsledningskontoret, socialnämnden, utbildningsnämnden, äldrenämnden, Skarpnäcks stadsdelsnämnd, Spånga-Tensta stadsdelsnämnd, Södermalms stadsdelsnämnd, kommunstyrelsens råd för funktionshinderfrågor samt kommunstyrelsens pensionärsråd.

Stadsledningskontoret

Stadsledningskontorets tjänsteutlåtande daterat den 28 september 2017 har i huvudsak följande lydelse.

Likvärdighet

Stockholm stads verksamhetsmål *1.7 Alla äldre har en trygg ålderdom och får en äldreomsorg av god kvalitet* handlar om att äldreomsorgen ska vara jämställd, tillgänglig och likvärdig. I Stockholms län fick kommunerna genom den så kallade ädelreformen 1994 ett samlat ansvar för hälso- och sjukvård och omsorg av äldre och personer med funktionsnedsättning. En skatteväxling mellan Stockholms läns landsting, SLL, och kommunerna skedde i samband med detta. För personer med funktionsnedsättning undantogs emellertid hälso- och sjukvården då det endast var omsorgen som överfördes för denna grupp. Hälso- och sjukvården styrdes då av en principöverenskommelse mellan landsting och kommun fram till oktober 2015 då även utförandet av hälso- och sjukvårdsinsatser i grupp- och servicebostäder samt dagliga verksamheter enligt Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) överfördes till kommunerna i Stockholms län.

Hjälpmiddelsutredningen hade i syfte att öka likvärdigheten och i enlighet med direktiven övervägdes att förändra huvudmannaskapet för hjälpmedel genom att föra över ansvaret till staten och införa en legal rätt till hjälpmedel. Enligt utredningens mening finns det emellertid tydliga fördelar med att ha kvar kopplingen till hälso- och sjukvården (landstinget och kommunerna), på grund av sjukvårdens särskilda medicinska kompetens inom habilitering och rehabilitering. Beslut inom hälso- och sjukvården kan inte överklagas, och att införa en rätt till överklagande i fråga om hjälpmedel skulle innebära ett avsteg från denna princip. Utredningen kunde inte heller se att domstolsprövning vore ändamålsenligt eller ekonomiskt försvarbart när det inte framkommit egentliga brister i hjälpmedelsförsörjningen. Utredningen föreslår alltså inte att förändra huvudmannaskapet utan att ha kvar hjälpmedelsansvaret inom hälso- och sjukvården. Det innebär emellertid att alla förslag till reglering måste vägas mot den kommunala självstyrelsen. Särskilt gäller detta förslag som rör sjukvårdshuvudmännens organisation och avgiftsmakt. Vidare ska framhållas att hälso- och sjukvårdslagen, även den nya från 2017, är en så kallad ramlag, där man aktivt försökt undvika detaljreglering och i stället lämna mycket utrymme åt den kommunala självstyrelsen.

Med åren har både hjälpmedel och verksamheter inom kommun och landsting utvecklats och förändrats och det har uppstått ett behov av tydligare riktlinjer för kostnadsfördelningen. För stadens äldreomsorg finns en överenskommelse mellan Stockholms läns landsting och kommuner i Stockholms län "Sammanhållen överenskommelse om vård och omsorg för äldre". Syftet är att tydliggöra kostnadsansvaret för respektive huvudman, kommun respektive Stockholms läns landsting (SLL), när det gäller tekniska hjälpmedel i särskilda boenden för äldre. De enskilda/patienterna ska få en trygg och säker användning av tekniska hjälpmedel och kostnadsansvaret för olika hjälpmedel ses årligen över i överenskommelsen

mellan SLL och kommunerna. Det stipuleras exempelvis att bashjälpmedel, sängar, lyftar, övriga hygienhjälpmedel, transportrullstolar ingår i kommunernas ansvar. I SLLs ansvar ingår exempelvis duschstolar, epilepsilarm, manuella rullstolar, syn- och hörselhjälpmedel samt kosmetiska hjälpmedel.

Stadsledningskontorets uppfattning är i likhet med utredningens slutsats att det saknas behov av att förändra huvudmannaskapet i någon mening. Inom Stockholms län finns en delad ansvarsfördelning mellan SLL och kommunerna där kommunerna ansvarar för vård och omsorg i särskilt boende för äldre, upp till och med sjuksköterskenivå, medan SLL ansvarar för all hälso- och sjukvård som utförs av läkare i särskilt boende för äldre, samt för läkemedelskostnader och läkemedelsnära produkter som ingår i insatsen.

Hjälpmedel definieras i hälso- och sjukvårdslagen

Verksamhetsmålet 4.6 *Stockholm är en tillgänglig stad för alla* handlar om att alla oavsett funktionsförmåga ska tillförsäkras integritet, självbestämmande och möjlighet att kunna delta på lika villkor i samhällets gemenskap. Hälso- och sjukvårdsansvaret för grupp- och servicebostäder samt dagliga verksamheter enligt LSS överfördes till kommunerna så sent som 2015. Motsvarande överenskommelse kring hjälpmedel som finns inom äldreomsorgen finns även för personer med funktionsnedsättning där ansvaret stipuleras mellan SLL och kommunerna.

I utredningen betraktas en produkt som hjälpmedel om sjukvårdshuvudmannen tillhandahåller den. Kontoret anser det inte vara ändamålsenligt eftersom en produkt då blir att betrakta som ett hjälpmedel om den tillhandahålls av sjukvårdshuvudmannen men som välfärdsteknik om den tillhandahålls inom kommunens äldreomsorg. Det skulle vara önskvärt att det definierades tydligare utifrån funktion och syfte.

Hjälpmedelsavgifter

Inflyttningen till storstadsregioner ökar över hela landet och Stockholm är inget undantag. Dessutom lever vår generation längre än tidigare generationer, vilket även personer med funktionsnedsättning gör. Utredningen uppmärksammar äldre och barn med funktionsnedsättning i form av bland annat avgiftsfrihet. Stadsledningskontoret vill lyfta fram att vuxna som tillhör LSS-lagens personkrets inte uppmärksammas i samma utsträckning som äldre och barn med funktionsnedsättning gör i utredningen. Vuxna personer med funktionsnedsättning behöver stöd med hjälpmedel i stor utsträckning. Kontoret anser att det är viktigt att personens ekonomi inte ska påverka möjligheten att få ta del av de hjälpmedel som bedöms nödvändiga.

Hjälpmedel i skolan och på lärosäten

Utredningen bidrar även till uppfyllandet av verksamhetsmålet 1.1 *Alla barn i Stockholm har goda och jämlika uppväxtvillkor*. Sjukvårdshuvudman och skolhuvudman har ett delat ansvar för att elever med funktionsnedsättning får tillgång till de hjälpmedel de har behov av i skolan. Med utgångspunkt i gällande lagstiftning och rådande praxis ansvarar sjukvårdshuvudmannen för personliga hjälpmedel och skolhuvudmannen för pedagogiska hjälpmedel, läromedel och utrustning. För Stockholms stads del finns en överenskommelse mellan Stockholms läns landsting och kommuner i Stockholm ”Samverkan kring barn i behov av särskilt stöd (BUS)”. För att främja samverkan ska lokala överenskommelser och rutiner mellan socialtjänsten/stadsdelsförvaltningen/förskolan/ skolan och landstingets verksamheter utvecklas. För närvarande framställs en lokal överenskommelse inom Stockholms län vad gäller ansvarsförhållandena för hjälpmedel. Samma produkt kan vara antingen ett personligt eller pedagogiskt hjälpmedel, läromedel eller utrustning, vilket komplicerar gränsdragningen mellan huvudmännen. Stadsledningskontoret ställer sig positivt till att Socialstyrelsen föreslås ta fram stöd till skolhuvudmän och sjukvårdshuvudmän om samordning av hjälpmedel till elever med funktionsnedsättningar.

Kompetensbehovet i kommunerna

I utredningens 11 kap. 5 § föreslås att *Kommunen ska vid planeringen av sin hälso- och sjukvård och äldreomsorg särskilt beakta verksamheternas behov av kompetens i form av arbetsterapeuter och fysioterapeuter. På verksamhetsområden som i huvudsak omfattar*

rehabilitering bör finnas en medicinskt ansvarig arbetsterapeut eller fysioterapeut.

I paragrafen framgår inte att motsvarande föreslås för boenden inom funktionsnedsättning. Stadsledningskontoret bedömer att behovet av medicinskt ansvarig personal är minst lika stort inom funktionsnedsättning som inom äldreomsorgen.

Ekonomiska konsekvenser

Att lagstadga om funktionen medicinskt ansvarig arbetsterapeut är angeläget för att säkerställa kvalitet och kunskap inom hjälpmedelsområdet. Stockholms stad har medicinskt ansvarig arbetsterapeuter anställda sedan 2012 inom stadens äldreomsorg. Kostnaderna för kravet på MAR, införandet av definitionen i hälso- och sjukvårdslagen, regleringen av sjukvårdshuvudmännens avgifter samt uppdragen till statliga myndigheter skulle öka om utredningens förslag realiserades.

Socialnämnden

Socialnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 19 september 2017 att godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Socialförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 17 augusti 2017 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen anser att utredningen lyfter ett flertal viktiga aspekter och förslag som kan tänkas bidra till att öka likvärdigheten och minska skillnaderna i fråga om avgifter och regelverk. Det är också viktigt att skapa förutsättningar för en effektivt bedriven hjälpmedelsverksamhet där ansvarsfördelning och uppdrag hos berörda myndigheter och huvudmän är tydligt. Nedan följer förvaltningens synpunkter som belyser det som är särskilt viktigt utifrån socialförvaltningens perspektiv.

Vuxna med funktionsnedsättning

Stockholm är en växande stad med stor inflyttning och ökande befolkning, vilket även innefattar personer med funktionsnedsättning och åldersrelaterade sjukdomar. Deras behov av stöd i sin dagliga livsföring medför en ökad efterfrågan på olika hjälpmedel. Förvaltningen vill lyfta fram att vuxna som tillhör LSS-lagens personkrets inte uppmärksammas i samma utsträckning som äldre och barn med funktionsnedsättning gör i utredningen. Denna målgrupp behöver ofta stöd i sin roll som hjälpmedelsanvändare i allt från att påkalla behov, vid utprovning samt med nyttjandet av själva hjälpmedlet. Det är viktigt att brukarens ekonomi inte ska påverka möjligheten att få ta del av de hjälpmedel som bedöms nödvändiga.

Kartläggning av befintligt kunskapsläge

Det är mycket positivt att Statens beredning för medicinsk och social utvärdering ges i uppdrag att kartlägga befintligt kunskapsläge inom hjälpmedelsområdet. Det finns ett behov av att öka kunskapen om hjälpmedel hos personal i LSS-bostäder och dagliga verksamheter. Det avser både att upptäcka behov av hjälpmedel och för att ge brukarna stöd i användandet. Även i grundutbildningen för arbetsterapeuter behöver hjälpmedelsfrågan uppmärksammas ytterligare. Eftersom utvecklingen av framförallt kognitiva hjälpmedel sker snabbt, finns behov av återkommande vidareutbildning för arbetsterapeuter.

Evidens

Förvaltningen ställer sig också positiv till att vikten av evidens uppmärksammas. Det tillkommer ständigt nya hjälpmedel på marknaden och ur patientsäkerhetssynpunkt är det av stor betydelse att funktion och säkerhet testas på ett evidensbaserat sätt.

Definition

Det är bra att en definition av begreppet hjälpmedel förs in i hälso- och sjukvårdslagen så att skyldigheten att erbjuda hjälpmedel förstärks. Det finns dessutom fördelar med att definitionen utgår ifrån behovsområden och inte hjälpmedelstyp.

Medicinskt ansvarig för rehabilitering (MAR)

Förslaget att lagstadga MAR funktionen är mycket viktigt för att säkerställa kvalitet och kunskap inom hjälpmedelsområdet. MAR har kunskap om och kan bevaka de behov som förekommer inom LSS målgrupp. Förvaltningens enhet LSS-hälsan menar att det borde vara ett ska-krav för kommunerna att anställa MAR.

Jämställdhetsarbetet

I Stockholms stads budget är jämställdhetsarbete centralt för samtliga verksamheter. Att Socialstyrelsen kartlägger och sprider goda exempel på jämställdhetsarbete inom hjälpmedelsområdet kommer att vara ett stöd i detta arbete.

Kompetensförsörjning

Förvaltningen instämmer i utredningens påstående att medarbetare med rätt kompetens är central för kvaliteten. Kompetensförsörjningen inom socialtjänsten är dock en utmaning i både Stockholm och övriga landet, och ett område som det behövs aktivt arbete med. I Stockholms stad pågår ett arbete för att förbättra arbetssituationen för socialsekreterare och biståndshandläggare för att på så sätt behålla kompetensen som finns i staden. En förbättrad arbetssituation innebär också ökade möjligheter att kunna erbjuda en rättssäker verksamhet av god kvalitet.

Samverkan

Förvaltningen delar utredningens syn på vikten av samverkan och sammanhållna insatser för den enskilde, och anser att det är något som kan, och bör, utvecklas. Att i kvalitetsmätningar och uppföljningar följa upp samverkan och hur väl insatserna hållits ihop runt de enskilda personerna är ett sätt att främja det. Förvaltningen anser vidare att det är positivt att utredningen framhåller vikten av att i större utsträckning också följa upp jämlikhet och fördelning. Detta är i linje med Stockholms stads pågående arbete med att säkerställa att staden lever upp till de mänskliga rättigheterna.

Utbildningsnämnden

Utbildningsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 21 september 2017 att överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Utbildningsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 11 juli 2017 har i huvudsak följande lydelse.

Utbildningsförvaltningen ställer sig bakom de förslag som rör skola och utbildning. Angående förslag om ändring i förordning (2016:400) om statsbidrag för personalförstärkning inom elevhälsan, där man lägger till yrkesgrupperna arbetsterapeut, fysioterapeut och logoped, vill utbildningsförvaltningen poängtera att behovet av yrkesgrupper inom elevhälsan varierar stort mellan olika skolor. I utredningen beskrivs en förbättringspotential i att stärka elevhälsan med fler yrkesgrupper. Elevhälsan arbetar som ett tvärprofessionellt team och även nya yrkesgrupper kräver en tydlig förankring i den pedagogiska verksamheten. Utbildningsförvaltningen ställer sig även bakom förslaget om och argumenten för att

sjukvårdshuvudmännen bör ha det samlade ansvaret för hjälpmedel och inte skolhuvudmännen. Ett utökat samarbete mellan Hälso- och sjukvården och elevens skola bedöms kunna bidra till att elevers behov av hjälpmedel i skolan skulle kunna tillgodoses ännu bättre.

Förvaltningen noterar att det i utredningen finns två sammanfattningar, en sedvanlig och en lättläst vilket är positivt. Utbildningsförvaltningen vill påtala att det med fördel borde finnas en lättläst sammanfattning i samtliga utredningar, då det ger fler möjlighet att kunna ta del av utredningarna. När det gäller förslag som rör andra områden har inte utbildningsförvaltningen adekvata kunskaper för att kunna ta ställning.

Äldrenämnden

Äldrenämnden beslutade vid sitt sammanträde den 19 september 2017 att godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen med nedan tillägg:

Vi (V), (S) och (MP) med instämmande av ersättaryttrande (Fi) ställer oss bakom förvaltningens förslag till beslut men vill göra ett tillägg under rubriken *Fritt val av hjälpmedel* där nämnden instämmer i betänkandets slutsatser.

Liksom tidigare Socialstyrelsen har betänkandet På lika Villkor! kommit fram till att modellen inte bör ges vidare spridning. I kort sammanfattning bygger denna slutsats på att man funnit att modellen leder till ökade kostnader för det allmänna utan att enskilda för den skull upplever större delaktighet och trygghet. Även Statens medicin-etiska råd, Riksrevisionen och brukarorganisation Hörselskadades riksförbund har uttryckt kritik. Det område där *Fritt val av hjälpmedel* har fått störst spridning är inom hörselrehabiliteringen. Det är även det område som fått mest omfattande kritik. Socialstyrelsen konstaterar bland annat att marknaden inom hörselområdet domineras av ett fåtal aktörer som både äger hörselmottagningar och tillverkar hörapparater och att det därför finns ekonomiska incitament att rekommendera de hörapparater man tillverkar, och själv prissätter. De pekar även på att audionomernas dubbla roller som vårdgivare och säljare av hörselhjälpmedel står i konflikt med varandra. Audionomer är de som ansvarar för hörselrehabilitering och provar ut hörapparater, och även de har som yrkesgrupp framfört kritik mot att deras roll riskerar att reduceras till försäljning, snarare än rehabilitering. 70 % av de hjälpmedel som erhållits genom *Fritt val av hjälpmedel* står Stockholms läns landsting för, den absoluta merparten är hörapparater. Socialstyrelsen planerade att göra en brukarundersökning, men Stockholm valde att inte delta i den undersökningen. Det är synd, vi instämmer i att det borde ha gjorts. Socialstyrelsen har ändå i sina kartläggningar kunnat påvisa att reformen inte resulterat i upplevd delaktighet. I t.ex. Skåne upplever brukare inom hörselområdet högre delaktighet när hörapparaten valts utifrån regionens upphandlade sortiment än via fritt val.

Reservation anfördes av Sofia Modigh (KD), Dennis Wedin m.fl. (M) och Ann-Katrin Åslund (L), bilaga 1.

Ersättaryttrande gjordes av Alfred Askeljung (C) som instämmer i reservationen anförd av Sofia Modigh (KD), Dennis Wedin m.fl. (M) och Ann-Katrin Åslund (L).

Äldreförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 24 augusti 2017 har i huvudsak

följande lydelse.

Utredningen är omfattande och förvaltningens synpunkter berör bara delar av förslagen.

Ny teknik

Utredningen pekar på att det inte finns någon tydlig gräns mellan hjälpmedel och välfärdsteknik. Våra nordiska grannländer har med vissa variationer infört att hjälpmedel, e-hälsa och telemedicin ska ingå i begreppet välfärdsteknologi. Äldreförvaltningen anser att, med den snabba teknikutvecklingen som idag sker måste begreppen ses över även i Sverige. Hjälpmedel förskrivs enligt hälso-och sjukvårdslagen och är klassade som medicintekniska produkter. Definition av medicintekniska produkter bygger på innehållet i flera EU-direktiv. För hjälpmedel som är medicinsktekniska produkter säkerställer tillverkaren att produkten är säker genom denna CE- märkning. Om sjukvårdshuvudmännen köper in välfärdsteknologi så ansvarar de själva för att genomföra riskanalysen eftersom många av dessa produkter i dagsläget inte omfattas av begreppet medicinteknisk produkt. Förvaltningen anser att ett gemensamt begrepp med obligatorisk CE märkning skulle öka användandet av dessa produkter och säkerställa kvalitén.

Fritt val av hjälpmedel

Enligt utredningens mening ligger det nära till hands att anta att volymerna skulle öka om informationen om fritt val intensifierades. Utredningen anser det fria valet inte bör få spridning. Förvaltningen anser att det först måste genomföras en ordentlig utvärdering av det fria valets effekter, och då med inriktning på Stockholms läns landsting vars patienter står för 70% av alla fria val.

Kompetensbehovet i kommunerna

Äldreförvaltningen är mycket positiv till det föreslagna tillägget i hälso-och sjukvårdslagen om verksamheternas behov av kompetens i form av arbetsterapeuter och fysioterapeuter. Äldreförvaltningen har sett att denna personalkategori succesivt har minskat i antal genom åren och delar uppfattningen att de är en viktig kompetens som ansvarar för säker och ändamålsenlig rehabilitering och bra hjälpmedel. Stockholms stad har sedan länge sett behovet av att ha en medicinsk ansvarig för rehabilitering (MAR) och det finns i dagsläget två MAR i staden.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd

Skarpnäcks stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 21 september 2017 att överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Skarpnäcks stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 4 oktober 2017 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är i huvudsak positiv till de förändringar som föreslås i betänkandet. Det är viktigt att uppnå ökad tydlighet, transparens och likvärdighet över landet inom hjälpmedelsområdet.

I betänkandet föreslås att avgifter inte ska få tas ut för barn under 18 år, personer över 85 år eller personer som omfattas av LSS. Förvaltningen anser att det bör utredas om även personer som har insatser inom socialpsykiatri bör ingå i gruppen som får avgiftsfria hjälpmedel. Det är viktigt att säkerställa att personer med komplex problematik eller dubbeldiagnoser inte ska riskera att bli utan hjälpmedel som kan förbättra livskvalitet och den allmänna dagliga livsföringen (ADL).

Förvaltningen föreslår att nämnden beslutar att överlämna detta tjänsteutlåtande till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 21 september 2017 att överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen till kommunstyrelsen.

Spånga-Tensta stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 22 augusti 2017 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen anser i huvudsak att föreslagna ändringar är adekvata för att öka likställigheten samt öka delaktigheten i landet avseende hjälpmedelsförsörjningen. Inom avsnittet om kompetensbehov i kommunerna innebär förslaget att det inom verksamhetsområden som i huvudsak omfattar rehabilitering, bör finnas medicinskt ansvarig arbetsterapeut eller fysioterapeut (MAR). Stockholms Stad har sett behovet av att stärka kvaliteten inom området för rehabilitering och hjälpmedel. Funktionen MAR finns därmed sedan 2012 i förvaltningen. Förvaltningen anser vidare att hjälpmedelsdefinitionen bidrar till ökad nationell likställighet angående hjälpmedel.

Inom avsnittet om hjälpmedelsavgifter anser förvaltningen att möjligheten till avgiftsbefrielse bör utredas ytterligare och eventuellt komma att omfatta även personer inom socialpsykiatrins målgrupp på samma sätt som barn, personer som tillhör personkrets enligt LSS och personer som är 85 år eller äldre. Enligt de erfarenheter förvaltningen har är processen att förskriva hjälpmedel svår och tidskrävande för personer inom socialpsykiatrins målgrupp. Det kan exempelvis vara svårt att genomföra hembesök för att konstatera vilka hjälpmedel som den enskilde behöver i hemmet. Förvaltningen anser det vara sannolikt att förskrivningen av hjälpmedel skulle öka för målgruppen om den får åtnjuta avgiftsbefrielse likt andra målgrupper.

Södermalms stadsdelsnämnd

Södermalms stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 21 september 2017 att överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Södermalms stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 20 augusti har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ser positivt på att tillgången till och användningen av hjälpmedel setts över. De lämnade förslagen kan bidra till att öka likvärdigheten. Översynen av skillnader gällande avgifter och regelverk känns angelägen. Hjälpmedel och välfärdsteknik bör kunna användas i så stor utsträckning som möjligt för att enskilda ska ges möjlighet till ett mer självständigt liv. Det är bra att möjligheter till individens ökade delaktighet ses över så att hjälpmedel som ges kommer till full användning. För en säkrare och mer effektiv utskrivning från slutenvården av äldre finns behov av ökad samordning av förskrivningen av hjälpmedel samt en större delaktighet hos individen som ska använda hjälpmedlet.

Kommunstyrelsens råd för funktionshinderfrågor

Kommunstyrelsens råd för funktionshinderfrågors yttrande daterat den 28 augusti 2017 har i huvudsak följande lydelse.

Fritt val

Funktionshinderrådet noterar att den mest omdiskuterade frågan som lyfts av hjälpmedelsutredningen är den om modellen ”fritt val” av hjälpmedel är lämpligt eller bör avrådas ifrån. Ett system som tillämpas i Stockholms landsting. Eftersom det är en landstingsfråga och inte en fråga för Stockholms kommun i första hand avhåller vi oss från att gå in i den diskussionen mer ingående. Det bör dock sägas att modellen, så som den tillämpats i Stockholm, inneburit betydande brister vad gäller att sätta patientens behov i främsta rummet. Systemet har vidare uppmuntrat till tvivelaktiga metoder på en marknad som borde ha större styrning vad gäller ansvar, etik och transparens. Vi ställer oss bakom utredningens synpunkter i denna del och hänvisar i övrigt till Hörselskadades Riksförbunds remissvar i den delen.

Hjälpmedel som behövs för att tillgodose sig sin skolgång

Funktionshinderrådet ställer sig positivt till utredningens förslag vad gäller förtydligandet om det delade ansvaret för hjälpmedel i skolan. Frågan har precis som utredningen angivit varit anledning till svårigheter. Som till exempel har hörselslinga i somliga regioner varit bekostat så att landstinget står för apparat (mikrofon och teknik) medan den koppartråd som gör att utrustningen fungerar och som oftast dras längs väggen bekostats av kommunen. När samordningen inte funkar är det den enskilde (i realiteten den enskildes föräldrar) som får slita för en lösning. Funktionshinderrådet anser att frivillig samverkan i Stockholm verkar fungera bra på dessa frågor (i synnerhet vad gäller elever som får hjälp av hörsel- dövforum i Stockholm där samarbetet föredömligt även inkluderar Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM)) men tycker ändå att förtydligande i lagen är på sin plats eftersom det kan befaras att det ser mycket olika ut i landet. Det är aldrig okej att barn faller mellan stolarna på grund av bristande rutiner. Därför tycker rådet visserligen att skälen ändå i viss mån talar för en samlad ansvarig huvudman framtiden, precis som utredningen övervägt. Något sådant skulle dock behöva utredas närmare i så fall.

Hjälpmedel för fritidsändamål

Rådet ställer sig synnerligen positiva till att utredningen föreslår att individens rätt till hjälpmedel ska innefatta hjälpmedel för fritidsbruk. Detta har varit en lucka i tidigare system som inneburit att personer med funktionsnedsättning saknat tillfredställande stöd utanför skola/arbete och något som rimmar illa med det allmännas ansvar att tillgodose individens rättigheter i enlighet med konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Detta kommer underlätta individer att få en meningsfull och aktiv fritid, deltagande i kulturaktiviteter och utnyttja sina medborgerliga och politiska rättigheter. Ett viktigt stöd och komplement till kommunens sociala verksamhet men framförallt för att staden ska kunna uppfylla sina mål om en inkluderande stad.

Högekostnads skydd

Instämmer i utredningens avvägningar vad gäller högekostnads-skyddet. Men vill samtidigt påtala att FH-rådet anser att huvudprincipen ska vara att det inte ska kosta den enskilde att ha en funktionsnedsättning eller ta del av det som staten anser att hen ska ha rätt till för en likvärdig och fullvärdig vardag. I viss mån ifrågasätter vi att hjälpmedel i överhuvudtaget ska vara belagt med en kostnad. En viss procent av de som har behov av hjälpmedel är också berättigade till handikappersättning. Den gäller dock för personer upp till drygt 65 års ålder som längst. Att avgiften för hjälpmedel således tas bort vid 85 års ålder synes även utifrån det resonemanget ogenomtänkt. Möjligen skulle det kunna vara föremål för Myndigheten för delaktighet att utreda närmare huruvida kostnaderna för hjälpmedel är, och i så fall under vilka förutsättningar, förenliga med CRPD.

I övrigt lämnar rådet remissens innehåll utan anmärkningar.

Kommunstyrelsens pensionärsråd

Kommunstyrelsens pensionärsråd yttrande daterat den 12 oktober 2017 har i huvudsak följande lydelse.

- Utredningen verkar ha gjort en ordentlig genomgång av hjälpmedelsförsörjningen idag och behoven i framtiden.
- Majoriteten av användarna är äldre. Statistik saknas och därför är det svårt att veta om enskilda får tillgång till de hjälpmedel de har behov av. Men enligt en kartläggning som Socialstyrelsen gjort visar att de får tillgång till sådana hjälpmedel de är i behov av, men vad som förskrivs varierar över landet.
- Positivt att det i hälso- och sjukvårdslagen införs en definition av begreppet hjälpmedel, som förtydligar sjukvårdshuvudmännens skyldighet att erbjuda hjälpmedel.
- Stora olikheter i fråga om avgifter. Även här föreslås en lagreglering, vilket är mycket positivt.
- Många fattigpensionärer har idag svårigheter att klara av dagens avgifter för hjälpmedel. Utredningen föreslår att för personer över 85 år ska gälla avgiftsfrihet för besök hos förskrivare och för hjälpmedel. Det är positivt. Avgiftsbefrielse för personer över 80 år skulle ha en stor ekonomisk betydelse för den enskilde. Men ett alternativ som måste prövas oavsett ålder är att hjälpmedel inordnas under högkostnadsskyddet.
- Utredningen anser att modellen med fritt val av hjälpmedel som bygger på att förskrivaren beslutar om s.k. egenvård och därefter köper sitt hjälpmedel själv (för allmänna medel), har betydande nackdelar jämfört med vanlig förskrivning. Det leder enligt utredningen till ökade kostnader för samhället. Enligt utredningen är det mest fördelaktigt för det allmänna att i stället satsa på breda och moderna sortiment av hjälpmedel som kan förskrivas av hälso- och sjukvården för att tillgodose de valmöjligheter gällande hjälpmedel som följer av patientlagen (utredningens text). Synpunkter som vi instämmer i. Man kan ytterligare utreda effekten av fritt val.
- Fritt val av hjälpmedel har lett till dagens anarki inom hörselområdet i Stockholm, där företagen tjänar stora pengar på landstingets bekostnad. Användarna blir lurade. De som behärskar systemet får ”låna” hörapparater och betalar en utprovningavgift på 600 kronor. Många andra får/luras antingen köpa hörapparat eller låna för mellan 4 000 upp till 20 000 kronor. Det är fall som vi känner till. Men de hör inte bättre för det. Eller också luras de att de hör bättre. Men här finns det självklart undantag.
- Kompetensbehovet är stort i kommunerna. Rehabilitering behöver lyftas fram ytterligare. Därför föreslår utredningen att det i hälso- och sjukvårdslagen införs en ny bestämmelse om att kommunen vid sin planering särskilt ska beakta behov av kompetens i form av arbetsterapeuter och fysioterapeuter. Och att det bör finnas en medicinskt ansvarig arbetsterapeut eller fysioterapeut. Mycket bra förslag. Men idag råder det stor brist på båda yrkesgrupperna, vilket är ett problem som kan väntas bli ännu större i framtiden.
- Ny teknik/välfärdsteknik ska användas klokt och baserat på kunskap och medinflytande. Vi ska bejaka utvecklingen och använda den för att utveckla hjälpmedel, förskrivning och rehabilitering. Men det finns idag en övertro att ny teknik ska lösa vårdens problem. Den kan inte ersätta den personliga omvårdnaden och mötet mellan personal och patienter, användare/brukare. Det påpekar ofta professor Yngve Gustavsson i sina föredrag och det skriver läkare och forskare i en artikel publicerad i SvD nyligen.
- Idag är hjälpmedel/hjälpmedelsförsörjning uppdelat på flera statliga myndigheter. Och utredning föreslår att några till ska få ansvar för delar av den. Men säger inget om forskning och utveckling.

- Utredningen om nationell kvalitetsplan för äldreomsorgen föreslår i sitt betänkande att ett nationellt organ tillskapas med uppdrag att arbeta med forskning och utveckling av hjälpmedel med Hjälpmedelsinstitutet som förebild. Vi anser det är ett bra förslag, men att arbetsuppgifterna bör vidgas till att omfatta fler delar av hjälpmedelsförsörjningen så vi slipper dagens mycket uppsplittrade situation som leder till ökade kostnader för samhället och sämre hjälpmedelsförsörjning för användarna.

Reservationer m.m.

Äldrenämnden

Reservation anfördes av Sofia Modigh (KD), Dennis Wedin m.fl. (M) och Ann-Katrin Åslund (L) enligt följande.

Bifalla förvaltningens förslag till beslut.